

Військові перемоги та державницький таланти володаря Русі-України початку XIII століття великого князя і короля Романа Мстиславовича Галицького. Лекція прочитана для вчених Інституту Східної Європи, громадськості міста Львова з нагоди відзначення 850 - ти ліття перемоги князя Романа Мстиславовича над суздальцями під містом Новгородом. Львів, 10 березня 2020 року ©

Великим полководцем і військовом діячем в історії Русі-України є князь та король Роман Мстиславович Галицький, який на зламі XII-XIII століть розпочав блискучі реформаторські перетворення Давньоукраїнської держави. Як зауважив історик А. Пресняков, українська національність і українська державність в його час формувалися на глибинних українських національно-культурних, політичних та військових традиціях[28; 29].

Це яскраво виражено в час хоча і короткого, але самостійного політичного життя Української (Руської) держави на чолі з полководцем та державцем Романом Мстиславовичем “Самодержцем усієї Русі, князем Галицьким” який переніс столицю з Києва до Галича. Україна з новим столичним центром у Галичі утверджується етнічно, політично, культурно та економічно і стає такою ж могутньою і шанованою в Європі державою, як Угорське, Чеське, Польське королівства і Литовське велике князівство. Про перенесення Романом Великим столиці з Києва у Галич нагадує “Київський синопсис”, перевиданий з давньокиївського Синопсису XIII століття у 1674 році. У “Київському синопсисі” чітко записано: “Роман престол же Київського самодержав’я переніс із Києва до Галича”. Цей запис був відтворений майже 500 років по смерті великого князя і короля Романа Галицького. “Київський синопсис” – важливе історичне джерело: Руська земля, після занепаду Києва не зникла, не стала історією Московії та її спадщиною, а продовжила себе у Галичі. Російські історики ніколи не посилалися на “Київський синопсис”, а отже цю українську державницьку реальність ніде і ніяк не згадували. Цей факт було стерто з української державницької історії! Натомість – Москву, а не давній Галич, намагалися зробити спадкоємицею Руської землі і давньої української столиці – міста Києва[28; 29]. У “Київському Синопсисі” знаходимо: “Роман Мстиславович, князь Галицький, який бажав бути самодержцем вся Русі, вигнав Святослава із Києва, а в ньому посадив Ростислава Рюриковича, з в’язниці випустивши. Престол же Київського самодержав’я переніс із Києва до Галича. І писався вся Русі самодержцем” [18, с.18-19]. З новим столичним містом Галич, як бачимо зі свідчень джерел, Русь-Україна, об’єднана в одне державне ціле, стає однією з наймогутніших держав центрально-східної Європи. Це відбулося у час правління, як зазначив літописець, “Самодержця усієї Русі Романа”, що був “Царем в усій Руській землі”. Князь Роман прекрасно розумів, що єдина Русь-Україна стане об’єктом припинення внутрішньої феодалної анархії. Об’єднавши Галичину і Волинь, Роман Мстиславович заявляє свої права на Київ, політичну столицю Русі, як один із найголовніших економічних, політичних і культурних її центрів [10, с. 20].

У 1201 році Роман з галицькими і волинськими полками підходить до Києва, а кияни добровільно відкривають йому Подільські ворота. Утвердившись в Києві, Роман Мстиславович садовить тут свого васала – удільного луцького князя Ингвара Ярославовича. Не змирившись з втратою Києва, в 1203 році, колишній київський князь Рюрик Ростиславович разом з Ольговичами і половцями знову захоплює Київ, страшенно його руйнує і в ньому вокняжується. Наступного року, повертаючись з переможного походу на половців, Роман Мстиславович відбирає Київ у князя Рюрика Ростиславовича, постригає в ченці та відсилає його в монастир. Роман відсторонює його від влади в Київському князівстві та стає великим київським князем, одночасно залишаючись галицьким і волинським [10, с. 20]. Отримавши великокнязівський престол, князь Роман реформує військо за західноєвропейським зразком: “Щити їх були, мов зоря, шоломи, мов сонце сходить”. Роман замінює кольчуги на вдосконалений панцер, а руську кінноту перетворює на важкоозброєну лицарську кінноту. З нового столичного центру Галича він пропонує реформаторсько-законодавчий проект “Доброго порядку для Русі” і вирішує остаточно припинити міжкнязівські чвари в Русі-Україні. У вступній частині свого проекту володар Русі-України пропонував зробити так: “Щоб кожний князь не міг грабувати і відбирати волості, що не належать йому”[28]. Князь Роман відзначав у своєму законопроекті, що “як тільки постає безладдя у державі і серед князів починається боротьба, одразу ж це використовують половці, які нападають на Русь-Україну”. “Добрий порядок Романа” зводився до головної умови: “У разі смерті голови держави, право вибору великого київського князя мають шість володарів Русі-України, а саме: князь суздальський, смоленський, чернігівський, галицький, волинський і полоцький. Якщо хтось із князів розпочне війну один проти одного, то володар Русі-України судить їх чи мирить. Якщо на когось війною прийдуть половці, угри чи поляки, або якийсь інший народ, і той окремих князь не може оборонитися, тоді великий князь (володар Русі-України) повинен надати допомогу від усієї держави” [28; 29].

Князь Роман Мстиславович запропонував у своєму “Доброму порядку” передавати великокнязівський престол від батька до сина, як це було прийнято у країнах Центральної та Західної Європи. Сучасники цінували неабияку державну мудрість великого князя. Мабуть, князя Романа можна назвати першим володарем Русі-України і реформатором давньої Української держави. Джерела підтверджують, що великий князь Роман у Європі користувався заслуженим авторитетом настільки, що Папа Римський Інокентій III зав’язав з ним широкомасштабні політичні зв’язки і запропонував провести релігійну реформу, додаючи до цього своє благословення, захист апостольської церкви Святого Петра і коронування князя на короля Русі [26, с. 170; с. 368-369].

Маємо достовірні факти коронації на короля Русі-України великого князя Романа Галицького і утворення ним Руського Королівства як держави західноєвропейського типу з центром у місті Галичі в 1204 році. Коронація

великого князя Романа відбулась в Галичі навесні 1204 року, а політичне рішення щодо вступу в європейську війну і вибір коаліції король Руси-України Роман I прийняв влітку 1205 року. Після освячення Папою Римським Іннокентієм III, Русь-Україна один рік функціонує як королівство західноєвропейського типу. Великий князь і король Роман править як володар визнаної західно-європейської держави [26, с. 170; с. 368-369]. Як бачимо, Українська держава зміцніла за час правління великого князя і короля Романа Галицького і зразу ж стала учасником усіх широкомасштабних загальноєвропейських подій. Французький хроніст середини XIII століття Адберік з Труа Фонтен писав: “Король Руси Роман Галицький втрутився у боротьбу за корону Германської імперії, підтримуючи гогенштауфенів проти вельфів і напав на союзника вельфів польського князя Лешка”. Невтомна енергія і разюча сила характеру володаря Руси-України, великого князя і короля Романа Галицького, його кипуча і бурхлива міжнародна діяльність, стимулювали широкі стосунки Української держави з північно-руськими князями, половецькими ханами, польськими та угорськими володарями, германськими та візантійськими імператорами, Папою Римським [28; 29].

Шлюб з візантійською принцесою Анною, дочкою візантійського імператора Ісака II Ангела, сприяв зарахуванню Української держави на початку XIII століття до числа наймогутніших держав Європи. Реформаторські процеси в Руси-Україні під час короткого володарювання великого князя і короля Романа ще зовсім не вивчені і потребують подальших досліджень. З джерел випливає, що великий князь і король Роман був могутнім володарем і авторитетом. Така його слава до нього належала хіба київським чи ростово-суздальським володарям, а тому справедливо перейшла до галицького володаря, який переніс столицю Руси-України ближче до західноєвропейського світу. Місто Галич за час володарювання короля Романа перетворилося у столицю Руси-України. Історики-москвофіли XIX і XX століть тенденційно розглядали діяльність короля Руси-України Романа лише як князя галицького, применшуючи роль Українського Королівства. На нашу думку, на початку XIII століття в історичних джерелах згадано про великого князя Романа, коронованого Папою Римським Іннокентієм III, як про “західноєвропейського короля” [8, с. 4-38; с. 189-208]. В Іпатіївському літописі під 1201 роком урочисто наголошено “про початок правління великого князя Романа, самодержця землі Руської, князя галицького” [21, с. 715]. Українські літописи цього часу наводять також дату смерті останнього представника старої династії галицьких князів Ростиславовичів – Володимира під 1199 роком [21, с. 715]. Тоді ж польський дослідник, хроніст XIII століття Богухвал, детально розповідає про вокняжіння Романа Мстиславовича в Галичі [2, с. 134-138]. Возз’єднання великим князем Романом всієї Руси-України було визнано українськими літописцями надзвичайно важливою подією в 1200 році: “Початок князювання великого князя Романа, самодержця всієї землі Руської, князя галицького” [21, с. 715]. Треба зауважити, що таким високим титулом нагороджували дійсно могутніх володарів української держави. Ними були Роман Великий і його син король Данило. Вживання титулу “Самодержець усієї Руси”, без сумніву, реально свідчить про могутність князя Романа, який, як наголошує літописець, “ревню наслідував свого прадіда Володимира Мономаха” [24, с. 368]. Варто зауважити, що об’єднані великим князем Романом володіння Київщини, Волині, Галичини і Поділля давали йому право титулувати себе саме “Самодержцем усієї Руської землі”. Володіння Києвом, як номінальною столицею Руси, давало право на використання цього титулу. Це може означати, що свій титул Роман почав вживати після приєднання до своєї Галицько-Волинської держави Києва і Київського князівства. Українська держава постає як єдина політична і торгово-економічна та культурно-релігійна інфраструктура, яка існує впродовж усього часу правління великого князя і короля Романа [8, с. 4-38; с. 189-208].

Внаслідок таких дій південно-східних князів, авторитет князя Романа в Києві ще більше укріпився. Тому кияни лише його бажали мати своїм законним володарем, відкривши перед полками Романа Подільські ворота. Остаточне закріплення в Києві князя Романа зафіксував київський літописець, який наголошував: “В 1201 році князь Роман володів Галичем, Володимиром і Києвом” [28; 29].

Після відновлення політичної єдності Української держави, її політичної, торгово-економічної та культурно-релігійної централізації, наступні дії “Самодержця усієї Руси” дають можливість володарю могутньої Руси-України втручатись у політичні справи Центральної, Південної і Західної Європи. З джерел нам стає відомо, що в 1200 році великий князь Руси-України Роман Мстиславович Галицький одружується на дочці візантійського імператора Анні і стає союзником Візантійської імперії. Родинні зв’язки змушують володаря Руси-України брати участь у складних політичних справах в Європі. Річ у тім, що наприкінці XII – на початку XIII століття достатньо сильними були протиріччя між західноєвропейськими країнами і Візантійською імперією [6, с. 30-34]. У 1204 році Папа Римський Інокентій III дізнається, що великий князь Руси-України Роман Мстиславович планує вступити у війну на боці Філіпа Швабського, оскільки дружина Філіпа Швабського, візантійська принцеса Ірина, була рідною сестрою дружини Романа. Папа Римський Інокентій III відрядив гідних послів у Руську державу з королівськими регаліями і офіційно коронував на короля Руси великого князя Руси-України Романа Мстиславовича в Галичі [28]. Зауважимо, що місто Галич в епоху могутності великого князя Романа, володаря Руси-України, було столицею Руси-України. Власне зі столичного Галича король Роман Великий управляв Київським, Волинським та іншими князівствами стародавньої Руси-України. Тому Галич в епоху правління великого князя Романа стає Королівською Столицею всієї Руси-України [6, с. 30-34]. Як наголосив руський літописець XIII століття, після коронації король Роман I був “Царем в усій Руси”. Подібної честі від Папи Римського Інокентія III ніхто з правителів ні північних країн, ані польські князі, ані князь Всеволод Суздальський не удостоїлися, якої удостоївся Великий князь Руси-України Роман. Галицький історик XIX століття Д. Зубрицький наголошував: “Молодий рішучий Папа Римський Інокентій III підносить королівську корону і офіційно через легата коронує на короля Руси-України великого князя Руси-України Романа в його столиці, в місті

Галичі”. Папа Римський утворює Руське Королівство на чолі з королем Романом I. Могутній і розумний Інокентій III, граф Лотаріо де Конті де Сеньї, король Сіцилії, той, хто садить і скидає з престолу володарів Заходу, хто змушує іти весь Західний Світ на спасіння гроба Господнього – це усе свідчить, що великий князь Руси-України Роман Мстиславович, возведений ним у статус Короля всієї Руси-України, є великим і могутнім володарем Української держави від Карпат до Дніпра. Всіх подвигів Романа ми, напевно, ніколи не знатимемо. Є тільки здогадки, як він з малим своїм військом переміг велике угорське військо і це змусило угорського короля укласти з володарем Руси-України вигідний мир “Любові і добросусідства”[28]. Його перемоги в Литві, над дикими половцями, були добре відомі папській курії і Папі Римському зокрема. Як зазначав Д. Зубрицький, Папа Римський Інокентій III коронував Романа і надав Руси-Україні в 1204 році статус Руського королівства – незалежної західноєвропейської держави і того ж року долучив Русь-Україну до Союзу Католицьких держав [6, с. 30-34]. В травні 1204 року Папа Римський Інокентій III утворив Королівство Руси-України та коронував королівською короною великого князя Руси-України Романа Мстиславовича, якого Руський літопис титулує “Царем в Руській землі”[6, с. 31-32]. Французький хроніст XIII століття засвідчує факт коронації великого князя Романа на короля Руси: “Король Руси по імені Роман, вийшовши за межі своїх кордонів, намагався пройти через Польщу в Саксонію для об’єднання з Філіпом Швабським” [25, с. 444-445]. Характерно, що в Синодику монастиря Бернардинів Святого Петра в Ерфурті теж є запис, що короля Руси Романа короновано Папою Римським Інокентієм III: “Romanus rex Ruthenorum dedit nobil xxx marcas”. Варто зауважити, що місто Ерфурт є одним з найбільших торговельних центрів на шляху між Північною і Південною Німеччиною, а в згаданий у записі час був у володінні Філіпа Швабського [3, т. 2, с. 485]. Щодо титулування короля Романа, то, починаючи з 1200 року, руські літописи називають Романа “великим князем Руси” не тільки в Києві, але й в Галичі та Новгороді. У Візантійській імперії великого князя Романа Руси титулували “IGEMON”, тоді як усіх інших князів Руси, а також і підвладних князів володаря Руси-України, тільки “ДИЕРОН” [17, с. 193]. Щодо залучення короля Романа в західноєвропейську політику історик Л. Гумільов зауважував: “Роман Мстиславович одягнув королівську корону західноєвропейського володаря, яку отримав внаслідок злучення Руси зі столичним центром в місті Галичі[28]. Як політичний діяч більше був схожий на римського солдатського імператора III століття чи на тюркського еміра XV століття, ніж на могутнього слов’янського західноєвропейського володаря-короля. Але Роман намагався стати західноєвропейським володарем-королем. Король Руси старався впровадити зміни в своїй Руській державі, вже королівстві, й облаштувати її за західноєвропейським зразком, тобто як герцогства-графства Аквітанії, Ломбардії чи Саксонії. Його приваблював їхній королівський уклад і все переймав від них. Якщо б його перемога з Гогенштауфенами була виграна, то Русь-Україна вже тоді перетворилась би на європейське королівство, схоже за політичною структурою на Чеське, Польське чи Угорське. Але тоді перехід до католицизму вже в його час був би звичайною справою, що пізніше і сталося при його синові, королі Данилу” [4, с. 493-494].

Внаслідок енергійної політичної діяльності короля Романа Галицького, Українська держава на початку XIII століття посилила свій політичний вплив не тільки в Польщі чи Угорщині, а навіть у Священній Римській імперії. Коронація Папою Римським великого князя Романа Галицького на короля Руси, утворення Королівства Руси, визнання його офіційної коронації та королівського титулу в Європі було автоматичним зарахуванням його держави як Королівства до наймогутніших держав Європи. У західноєвропейських джерелах Романа незмінно називають як Rex Ruthenorum (король русинів) або Rex Russiae. На початку XIII століття Русь-Україна встановлює з європейськими державами міцні політичні, торгово-економічні зв’язки та навіть укладає союзні договори [3, т. 3, с. 10]. Постать великого князя та короля Романа Галицького як могутнього володаря Руси-України надовго залишилась у народній пам’яті. Історик XIX століття М. Карамзін зауважував: “Король Руси Роман Мстиславович надовго залишився у пам’яті наступних поколінь своїми вчинками державця, блискучими військовими подвигами, що були відомі Східній, Центральній і Західній Європі від Костянтинополя до Риму” [9, с. 213-215].

Автор “Слова о полку Ігоревім” мав усі підстави так звернутися до Романа: “А ти, Буй-Романе, і ти, Мстиславе! Мисль одважна покликає ваш розум на діло. Високо плаваєш ти, Романе, в подвигах ратних, як той сокіл по вітрі ширяючи, птицю долаючи одвагою. Маєте ви залізні нагрудники під шоломами латинськими. Тай не одна країна Гунська, Литва ще й Ятвяги, Деремела і Половці списи свої покидали, а голови преклонили під вашими мечами булатними”[25, с. 442-447]. В уяві вимальовується постать могутнього володаря Руси-України, великого князя і короля Романа Галицького, переможця багатьох країн і народів, подвиги якого завдячують невтомній і клопіткій праці, яка не припинялася впродовж бурхливого життя цього енергійного властолюбного володаря. Сучасник князя Романа Великого, відомий візантійський історик Нікіта Хоніат, розповідав, як князь Роман у 1197-1198 роках врятував Візантійську імперію від половців. Він описував, що “половецька орда, легко здолавши прикордонні застави, підступила до мурів Костянтинополя і почала грабувати його околиці. Візантійське військо не могло дати зразу відсіч ворогові. Та несподіваний удар князя Романа Мстиславовича роздробив орду на частини і змусив її кинути здобич та податися геть. Через декілька років, ставши володарем Руси-України, Роман очолив переможний похід українського війська у Половецькі землі” [6, с. 30-34]. Суздальський літопис за 1202 рік коротко сповіщає: “Тієї зими ходив Роман на половців і взяв їхні вежі половецькі, і привів полонених багато, і душ християнських безліч з полону визволив, і була радість велика в усій Руській землі”[28]. А північно-руський Никонівський літопис доповнює цю лаконічну звістку: “Приходили половці на Русь і, багато зла вчинивши, пішли назад. Князь же Роман Мстиславович пішов за ними навздогін. Коли половці вийшли у степ, то зазнали великої невдачі, бо князь Роман ударив по них несподівано й весь полон відбив, і багато половців перебив, і повернувся з радістю додому” [13, с. 23-25]. Як бачимо, володарю

Руси-України була властива широта стратегічного мислення: він умів швидко рухати військо на марші, а з маршу раптово завдавати разючого удару. Талант полководця у великого князя Романа проявився тоді, коли він, як зауважував літописець, “з малим своїм військом велике угорське військо розбив”. Пізніше військовий талант князя Романа допоміг йому у війнах з агресивними ятвязькими та литовськими князями, яким він назавжди відбив бажання нападати на Українську державу. Про це згадано і в “Слові о полку Ігоревім”, і в народних прислів'ях українського народу: “Ой Романе, худим живеш, литвою ореш” [13, с. 38-29].

Шлях князя Романа до визнання “Самодержцем всієї Русі” і рівня європейської слави “Rex Ruthenorum” та “Rex Russiae” був тяжким і довгим – завжди чергувались злети і падіння. Про великого князя і короля Русі-України Романа Галицького як державця описано в багатьох історичних джерелах. Народився Роман приблизно в 1150-х роках. Він був сином князя Мстислава Ізяславовича та польської княжни Агнеси, дочки князя Болеслава Кривоустого. На той час Мстислав Ізяславович був князем у Переяславі (1146-1149, 1151-1154), де, мабуть, князь Роман і народився. Його батько і діди належали до гілки старшого сина Володимира Мономаха Мстислава Великого. Вони сиділи на Київському престолі та викликали повагу в киян [28; 29].

Великий київський князь Мстислав Ізяславович вважав себе законним спадкоємцем, а отже – володарем Русі-України. Зважаючи на це, Мстислав Ізяславович прищепив сину Роману свою амбіційність борця за великокнязівський престол. На Русі князів уже з 7 років починали виховувати в лицарському дусі. Підлітки щодня носили обладунки вагою декілька десятків кілограм. Юнаків тренували досвідчені воїни. Княжичі з батьками ходили на полювання, у регулярні військові походи, навчались грамоті та військовому мистецтву. Тому князь Роман багато читав, можливо, і про походи Олександра Македонського. Він виріс міцний і з широкими плечима, так що й “лук його ледве хто натягнути міг”. Завдяки впевненій боротьбі та заповзятості, Мстислав Ізяславович таки став Великим київським князем, був володарем Русі-України і правив у Києві (1167-1169 рр., 1170 р.). Польський хроніст XV століття, який використав українські джерела XII-XIII століть, писав: “Волинський князь приборкав Володимирського єпископа, який не підтримував Романа” [28; 29]. Князь почав формувати нову державну систему, тиснув на боярство та на велику торгово-ремісничу аристократію, опираючись на свою віддану військову дружину і міську верхівку, на літописних “мужів градських”, наділяючи їх різними пільгами. Політичне обмеження боярської сваволі і зміцнення одноосібної королівсько-князівської влади в Центральній і Західній Європі в умовах розвитку феодалізму було історично прогресивним явищем [15, с. 303].

Могутня державна влада волинського володаря концентрувала управління в одних руках і обмежувала свавілля малих і великих феодалів. Тому населення міст підтримувало короля Романа у його боротьбі з великим і середнім боярством. Опора короля Романа була на городян, торгово-ремісничу знать міст “мужів графських, про що згадував літописець навіть у 1288 році: “Роман увільнив городян від усіх кривд” [24, с. 368].

У 1202 році великий князь Роман Мстиславович Галицький, уже могутній володар Русі-України, повторює похід на половців. Літописи повідомляють, що половецька орда несподівано напала на Русь-Україну і з великою здобиччю поверталась у половецькі землі. Князь Роман з великим військом наздогнав половців за річкою Россю, відбив усіх полонених і відібрав усе награбоване, а пізніше ввійшов у половецьку землю і розгромив орду. В 1203 році великий князь Роман Мстиславович Галицький організував великий похід проти Половецької держави і завдав їй відчутного удару. З цього приводу український літописець мав усі підстави сказати про князя Романа: “Він кинувся на поганих, мов той лев, був сердитий на них, мов та рись, і нищив їх, мов той крокодил, і переходив їхню землю, мов орел, був хоробрий, мов той тур”. В українській історії великий князь і король Русі-України Роман I Галицький славиться як переможець половецьких ханів, якого давньоукраїнські літописці вважали за потрібне порівнювати лише з його предком, звияжцем половців, великим київським князем Володимиром Мономахом. Втручання у війну між Візантійською імперією і Половецькою державою на боці Візантії говорить про те, що вже в цей час у князя Романа були дружні взаємини з візантійськими імператорами. Можливо, існувала традиційна союзницька угода, яку, зокрема, утврджував шлюб у 1200 році між князем Романом і візантійською принцесою Анною. Цю нашу думку підтверджують і джерела [28, 29]. Для прикладу, Новгородський літопис від 1200 року пише, що “новгородець Добриня зустрів у Костянтинополі посольство від князя Романа на чолі з Твердятою Остромиричем”. На нашу думку, це посольство уклало союз між Візантійською імперією і Руссю-Україною, основою якого був і шлюб князя Романа Мстиславовича з візантійською принцесою Анною. Приїзд візантійської принцеси Анни в Русь-Україну в 1200 році та народження князя Данила Романовича в 1201 році підтверджують наші думки. Український дослідник Л. Махновець вважає, що посольство князя Романа в 1200 році в Костянтинополі з боярами Твердяти Остромировича, Недана, Домажира і посла-боярина Негвара мало, насамперед, шлюбний характер. Ці бояри привезли князю Роману юну жону, візантійську принцесу Анну. Її батька, візантійського імператора Ісака II Ангела, п'ять років тому скинув з візантійського престолу брат Олексій III і осліпив. Проте це не завадило йому в 1203 році знов повернути втрачений престол візантійського імператора [26, с. 169-170; с. 368-369]. Візантійська принцеса Анна не просто була бездіяльною “великою княгинєю” у час відсутності великого князя і короля Романа. Вона з малолітніми синами Данилом і Васильком самотійно управляла Руссю-Україною, як зауважує Київський літопис “княжила сама” [28; 29].

Лише візантійсько-угорське, тобто імператорсько-королівське походження принцеси та великої княгині Русі-України Анни, наголошував Л. Махновець, пояснює її претензії “княжити самою”, тобто управляти Українською державою XIII століття від імені свого малолітнього сина Данила, майбутнього короля Русі-України. Тільки так

можна зрозуміти те, що велику княгиню Анну по смерті князя Романа як законну володарку Русі-України підтримувала вся торгово-ремісничка знать, усі міста і дрібні феодали Української держави [10, с. 21].

Після того князь Роман став повновладним володарем Русі-України, він зумів методом приборкування великих феодалів припинити чвари в Українській державі та встановити спокій, ввівши нове законодавство, постанови якого дійшли до нас у вигляді, як ми згадували вище, “Доброго порядку для Русі” [24, с. 368]. “Добрий порядок” великого князя Романа Мстиславовича Галицького не припускав будь-якого дроблення Української держави і дотримувався засад західноєвропейської системи у вигляді передачі влади в Русі-Україні від батька до сина, що назавжди б припинило будь-який розкол єдності зміцненої королем Романом Русі-України. Історик В. Пашуто писав: “Великокнязівська влада почала уособлювати реальну силу у впровадженні “Доброго порядку для Русі” і використовувати для всіх структур центрального управління проти децентристських устремлінь окремих князів” [17, с. 287-288]. Як зауважував історик Л. Гумільов, що “коронований Папою Римським Інокентієм III король Русі-України Роман Галицький не бажав, щоб його Українська держава-королівство була побудована за зразком угорського, чеського чи польського королівств. Він робив усе, щоб зблизитись з Заходом і бути схожим на них...” [4, с. 433-434]. Західноєвропейська тенденція у стародавній Русі-Україні, під час правління Романа Галицького, вимагала і стимулювала нові засади і критерії для укладення стосунків володаря Романа з північно-руськими князями, половецькими ханами, польським, чеським, угорським королями, Візантійською і Священною Римською імперіями, Костянтинопольським патріархатом і Папою Римським Інокентієм III. Як бачимо, в своїх реформаційних пориваннях доля великого князя була повною несподіванкою і зміною: він потрапляв у становище то вигнанця, то переможця і завойовника і врешті-решт – реформатора, могутнього володаря Української держави. Такий широкий діапазон Романової діяльності відбувся внаслідок активної участі в західноєвропейському політичному та релігійному житті [10, с. 24-25]. У статусі західноєвропейського королівства Русь-Україна зі столичним центром Галичем і королем Романом I профункціонувала один рік – з 1204 року, часу коронації Романа в Галичі, до 1205 року, тобто до походу в Німеччину. Цей військовий похід короля Романа Мстиславовича в Європу закінчився трагічно для реформаторських і західноєвропейських устремлінь Русі-України, але був логічним продовженням його політичних і торгово-економічних прагнень. Автор Іпатіївського літопису замовчує сам факт походу на Захід і загибель у Польщі короля Романа Мстиславовича. Лаврентіївський літопис теж доволі коротко сповіщає про цей похід: “Іде Роман Галицький на ляхів, і взяв лядські міста і сталося з ним” [20, с. 425]. Король Роман Мстиславович Галицький вважав свій “Добрий порядок для Русі” реформаторським, оскільки взяв його із зовнішньополітичних стосунків з володарями сусідніх держав: Угорщиною, Польщею, Візантійською, Священною Римською імперіями. Окрім цього його шлюб з візантійською принцесою Анною висунув короля Романа і Українську державу на широкомасштабну політичну європейську арену. Все це переконувало короля Романа Великого в тому, що реформаторська діяльність завершена [8, с. 4-38; с. 189-208]. Історик Б. Рибаків з цього приводу писав, що в руках енергійного великого князя Романа опинився великий і доволі зручний стратегічно, політично і економічно та з’єднаний у одну державу шматок Руських земель, який не поступався розмірами Священній Римській імперії періоду правління нею його прадіда імператора Священної Римської імперії Фрідріха Барбаросси. Король Русі-України Роман робив усе, щоби свої надбання і могутню Русь-Україну залишити у спадок своїм синам [23, с. 251-253]. Отже великий князь і король Роман Мстиславович, встановив політичну єдність південно-західних руських земель від Карпат, Дунаю і до Дніпра, що було найвидатнішою подією у державному житті Русі-України на початку XIII століття, хоча і не було кінцевою метою його широкомасштабної політичної і військової програми [27, с. 155]. Реформаторський образ короля Романа Мстиславовича Галицького хвилював уяву народів після його раптової смерті упродовж багатьох століть як в Русі-Україні, так і в Європі. Польський хроніст XV століття Ян Длугош з цього приводу свідчить: биліни, балади і пісні про Романа співали ще навіть у XV столітті. Також польський хроніст XV століття Бельовський переказує давню легенду, згідно з якою володарю давньоукраїнської держави відводилося почесне місце серед київських богатирів домонгольського періоду, його гробівець шукали поряд з гробницею Іллі Муромця [28]. Життя та діяльність, його невтомна енергія і сила характеру широко відображені і в давньоукраїнському фольклорі. Легенди, перекази, пісні змальовують образ великого князя Романа на рівні з такими могутніми і уславленими персонажами тваринного світу як лев, крокодил, орел. Епічні пісні про великого князя і короля Романа, широко закарбовані в свідомості українського народу, носили, як висловився дослідник Б. Рибаків, “загальноруський” характер доблесті і слави, розмах діяльності в яких міг належати тільки вольовій, владній і сильній людині [22, с. 152-153]. Автор “Слова о полку Ігоревім” оспівує великого князя і короля Романа Мстиславовича як мудрого державного діяча і талановитого полководця. Полки князя Романа “під шоломами латинськими з мечами булатними приклонили перед ними голови Литва, Ятвяги і Половці...” [28]. І коли у великій війні з ятвягами його сини Данило і Василько здобули славу перемоги, галицький літописець писав: “Повернулись вони зі славою до своєї землі, наслідуючи шлях свого батька, який кинувся був на поганих, мов лев, ним же половці лякали дітей своїх”. Через шість років Данило знову переміг ятвягів і обклав їх даниною. З цього приводу літописець писав: “По великому князю Романі ніхто з руських князів не воював їх, лише син його Данило” [24, с. 368-370]. Як бачимо найважливішою справою Романа Великого було злучення великих і дрібних князів в одну політичну систему від Карпат до Дніпра. Характеризуючи діяння короля Романа, польський хроніст Кадлубек пише: “За короткий час король Роман так піднісся, що правив майже усіма землями і князями Русі” [5, с. 81-87; с. 145]. Наш літописець, відзначаючи могутність короля Романа, називає його по праву “Самодержцем усієї Русі”, та “царем в Руській землі” [24, с. 368], а тому великий князь і король Роман

вважався українським народом реальним володарем Українського Королівства у час його найвищого державного зміцнення [8, с. 4-38; с. 189-208]. Варто зауважити, що по смерті великого князя і короля Романа потребою утримувати єдиною Русь-Україну вважали і великі бояри, які брали безпосередню участь в реалізації державних планів короля Романа і розуміли значення єдиновладдя в Русі-Україні [24, с. 368-370].

Отже, народ оспівав великого українського полководця князя і короля Русі-України, відзначив, що він був для сусідів грізним володарем, часом немилосердним, справжнім творцем міцної Української держави, яку він упорядковував за західноєвропейським зразком і яка на початку XIII століття внаслідок його реформаторських дій досягла найбільшої централізації та могутності [3, т. 2, с. 16-17].

У висновок праці наголошу: особистість князя і короля Романа Великого, творця Руського Королівства здатна і сьогодні змінити на фронті українсько-російської війни перебіг української військової історії, тому нагородження українських воїнів за перемоги над російськи ворогом «**Орден РОМАНА ВЕЛИКОГО**» уже на часі.... [29].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Алесандров Д. Южная, Юго-Западная и Центральная Русь и образование Литовского государства. – М., 1994.
- 2.Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. – М., 1987.
- 3.Грушевський М. С. Історія України-Руси. – К., 1991. – Т. 2. – Т. 3.
- 4.Гумильов Л. Древняя Русь и Великая степь. – М., 1989.
- 5.Дашкевич М. Княжение Данила Галицкого. – К., 1873.
- 6.Великая хроника о Польше, Руси и их соседях XI-XIII вв. – М., 1987.
- 6.Зубрицкий Д. История древнего Галицко-Русского княжества. – Львов, 1852-1855. – Т. 2.
- 7.Ідзьо В. Українська держава у XIII столітті. (Українська держава часів “Самодержця Русі” Романа). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. – М., 1997. – Т. I. – №2.
- 8.Ідзьо В. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 1999.
- 9.Карамзин М. История Российская. – М., 1991. – Т. 3.
- 10.Ідзьо В. Українська держава в IX-XIII століття. – Вид. 2. – Львів : Сполом, 2010.
- 11.Ідзьо В. Українська держава в IX-XIV століття. – Вид. 2. – Львів : Сполом, 2017
- 12.Котляр М. Ф. Данило Галицкий. – Київ, 1979. 13. Котляр М. Ф. Полководці давньої Русі. – К., 1991.
- 14.Летопись по Ипатьевскому списку. – Спб., Археографическая Комиссия, 1871.
- 15.Маркс К., Энгельс Ф. Твори. – М., 1948. – Т. 21.
- 16.Новгородская первая летопись. Старшего и младшего изводов. – М., – Л., 1950.
- 17.Пашуто В. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М., 1950.
- 18.Пресняков Е.А. Украина, Вестник культуры и политики. – Спб., 1918. – № 9.
- 19.Полное собрание русских летописей. – Спб., 1843. – Т. 2.
- 20.Полное собрание русских летописей. – М., 1962. – Т. 1.
- 21.Полное собрание русских летописей. – М., 1965. – Т. 2.
- 22.Рыбаков М. Древняя Русь. Сказания. былины. Летописи. – М., 1963.
- 23.Рыбаков Б. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. – М., 1982.
- 24.Руський літопис. – К., 1989.
- 25.Слово о полку Игореве. – М.-Л., 1955.
- 26.Татищев В. История государства Российского. – М.-Л., 1964. – Т. 3. 27. Толочко П. Древняя Русь. – К., 1987.
- 28.Momumenta Germanika Historika Paris-Hannoverae, 1874. – Т. 23.
- 29.Віктор Ідзьо. Король Роман Великий. Володар Русі-України. Наукове видання. - Львів «Сполом», 2018р. - 80с.;
- Віктор Ідзьо. Король Роман Великий. Володар Русі-України. Наукове видання II. - Львів «ПРОМАН», 2018р. - 82с.

